

Wikipedia, heterotopi och versioner av kulturella minnen

Jutta Haider & Olof Sundin

The article draws together studies on encyclopaedic expressions throughout history with Foucault's notion of heterotopia, i.e. actually existing utopias or 'other', particular spaces that exist besides society's regular spaces and which work according to their own rules. It explores how we can understand contemporary online encyclopaedias, specifically Wikipedia, as digital heterotopias. For this it investigates Wikipedia as an archive for our cultural memory in its different – and sometimes contested – versions. In conclusion, participatory online encyclopaedias are framed as a continuation of an Enlightenment ideal as well as distinct networked spaces that are made possible through the affordances of the Internet.

Keywords: archives, encyclopaedias, Foucault, heterotopia, knowledge production, Wikipedia

Encyklopedier har sedan lång tid tillbaka haft en viktig roll för att stabilisera och kommunicera en tidsepoks etablerade kunskap, men förutsättningarna för att skapa, organisera och kommunicera encyklopedisk kunskap har kontinuerligt förändrats.¹ Wikipedia kan ses som ett uttryck för dessa förändrade förutsättningar och den tillgänglighet som nya så kallade deltagande eller sociala medier skapar. Hundratusentals bidragsgivare gör, tillsammans med wikimediets materiella förutsättningar, Wikipedia till

---

Jutta Haider & Olof Sundin. "Wikipedia, heterotopi och versioner av kulturella minnen." *HUMAN IT* 11.3 (2011): 1–20.

något annat än encyklopedier. Bidragsgivarna formar tillsammans encyklopedin till ett rum där människor möts i ett världsomspännande folkbildningsprojekt. Dessutom konstruerar de tillsammans Wikipedia som *en global minnesplats*, ett universellt arkiv över sig själv, där historieskrivning äger rum i realtid (Pentzold 2009, 255–272).

Vi diskuterar här hur vi kan förstå den användargenererade digitala encyklopedin Wikipedia som en fortsättning på en upplysningstradition och samtidigt som något i grunden annorlunda, något nytt. Vi tar hjälp av Foucaults (1998, 175–185) begrepp *heterotopi* som öppnar upp spännande möjligheter för att förstå Wikipedia som en digital minnesplats, ett oupphörligt växande arkiv för mänskliga uttryck och erfarenheter. Med heterotopier avser Foucault ”actually realized utopias in which the real emplacements, all the other real emplacements that can be found within the culture are, at the same time, represented, contested and reversed” (Ibid., 178). En heterotopi betecknar alltså en plats som innehåller andra olika platser med egna och ibland motstridiga kronologier. Vad heterotopier har gemensamt är att ’normala’ regler för samhället är satta ur spel samt att heterotopier som speciella rum innefattar andra rum och kronologier. Foucault exemplifierar heterotopier med bland andra bibliotek och museer. Men också arkivet kan i sammanhanget lyftas fram som en heterotopi då dokumenterade uttryck och erfarenheter samlas, organiseras, lagras och presenteras även där.

Wikipedia skapar förutsättningar för ett oändligt antal nya, inte sällan konkurrerande, beskrivningar av en artikel där alla tidigare versioner arkiveras och finns tillgängliga samtidigt. Om vi ser Internet som ett digitalt rum bestående av sammanlänkade kulturella uttryck och aktiviteter kan Wikipedia förstås som en heterotopi inom denna rymd. Med hjälp av heterotopibegreppet är det därför möjligt att analysera Wikipedia och dess arkivfunktioner som något mer än enbart en fortsättning på upplysningsprojektet, även om detta upplysningsprojekt, och allt vad det för med sig, också genomsyrar Wikipedia.

Drömmen om det perfekta kunskapssystemet

Drömmen om att skapa en publik tillgång till all världens samlade kunskap är en dröm som följt mänskligheten sedan lång tid tillbaka och som bland annat har tagit sig uttryck i fantastiska bibliotek (Chartier 1994, 62). Dessa kunskapens utopier växte, trots många grandiosa försök, snart ur biblioteket som fysisk byggnad och istället kom förhoppningen att läggas på bibliografier (Ibid., 71). Genom universella bibliografier skulle åtminstone referenser till ideala utgåvor ställas samman och göras tillgängliga. Numera är tillgång till lokala, nationella och internationella kataloger som pekar till böcker gårdagens nyhet och Google Search kan ses som något av den ultimata bibliografen då den sammanställer just pekare till miljoner och åter miljoner webbdokument (jmf. också Google Books).

På samma sätt som bibliografier möjliggjorde kontroll av böcker kunde encyklopedier ses som ett sätt att organisera och kontrollera kunskap för allmänheten (Yeo 2001, 87 ff.). Människors sätt att sammanställa, klassificera och tillgängliggöra kunskap har tagit sig olika uttryck i historien och själva idén om vad som utgör en encyklopedi har förändrats över tid (Broberg 1990; Michel & Herren 2007). Richard Yeo (2001) visar hur samtidens västerländska bild av encyklopedier kan sägas komma från 1700-talet och upplysningstraditionen då medeltidens slutna kunskapsuniversum blev utmanat (jmf. även Van Doren 1967). Sedan medeltiden har encyklopedier kommit att ”symbolis[e] the achievements of science and reason” (Ibid., xii). Den encyklopedi som har kommit att symbolisera upplysningssidalets kunskapssyn framför andra är den franska *Encyclopédie* (1751–1772) av Denis Diderot och Jean le Rond d’Alembert. Genom sina 17 volymer och 11 tryckplåtar var målet att (re)presentera dåtidens samlade kunskap (Dahms 1996, 57). Det encyklopediska idealet kom med upplysningen att förändras från medeltidens målsättning ”to summarise and record the best of knowledge from what was conceived of as a stable, divinely sanctioned body of knowledge” till ”to take snapshots of a progressive mass of information produced by increasingly specialised

disciplines” (Yeo 2001, 78). Sedan dess har kunskap setts som mer eller mindre provisorisk, tidsbunden och ackumulativ. I Wikipedias ständiga nya versioner av sina artiklar har denna utveckling dragits till sin spets.

Ytterligare ett historiskt exempel ur den moderna encyklopediska traditionen kan hämtas från det tidiga 1900-talet och *International Encyclopedia of the Unified Sciences*. Till skillnad från *Encyclopédie*, som skrevs för den bildade eliten, hade *International Encyclopedia of the Unified Sciences* den breda allmänheten som målgrupp. Den som drev projektet var Otto Neurath (1882–1945). Neurath hänvisade explicit till *Encyclopédie* när han beskrev syftet med sitt projekt och i introduktionen till den första volymen beskriver han sitt projekt som en fortsättning av arbetet som började med *Encyclopédie* (Dahms 1996). Som så många andra encyklopediska projekt var Neuraths *International Encyclopedia of the Unified Sciences* utopiskt och han överlevde själv inte den första publiceringen. Hans vision var att publicera 26 volymer bestående av 260 monografier samt 10 volymer bestående av en visuell tesaurus (Morris 1969, x). Han planerade också tre parallella språkversioner och ständiga uppdateringar (Reisch 1996). Lägg därtill det minst sagt ambitiösa och positivistiska målet att skapa en integration mellan alla vetenskaper, och den utopiska karaktären av projektet framträder tydligt. Istället publicerades mellan 1938 och 1969 två volymer som sammantaget bestod av 20 monografier. Trots alla olikheter delade Diderots och d’Alemberts *Encyclopédie* respektive Neuraths *International Encyclopedia of the Unified Sciences* samma mål att lyfta fram och skapa tillgänglighet åt rationell och universell kunskap för människors upplysning (Dahms 1996).

Wikipedia skiljer sig från sina föregångare på flera sätt genom att bland annat öppna upp hela produktionssidan och sätta stopp för experternas tidigare så självklara tolkningsföreträde. Wikipedias artiklar är skrivna av en mångfald mer eller mindre anonyma författare som samarbetar kring ett ämne. Idealet är att alla författare verkar på samma villkor, men i realiteten finns det även i *Wikipedia* en hierarki mellan författarna avseende deras betydelse för artikelns innehållsmässiga utformning. Auktoriteten

kommer från de samlade bidragen och deras gemensamma beskrivning av ämnet och från de källor som anges som belägg för påståenden. Jämfört med Neuraths vision om tre språkversioner utgör Wikipedias över 200 språkversioner en dramatisk skillnad som kan förklaras med nya tekniker för publicering och förändrade synsätt på encyklopedisk kunskap.

Att sammanställa och organisera all kunskap i ett system låg i tiden och Neurath var långt ifrån ensam med denna dröm. En annan intressant person i detta sammanhang är belgaren Paul Otlet (1868–1944) som med sina utopiska visioner om ett allomfattande kunskapssystem – innefattande såväl ljud, rörlig bild som text – har kommit att beskrivas som dokumentaliströrelsens grundare och i vars texter många har sparat en vision av dagens Internet. I Otlets samtid var den ständigt ökande dokumentproduktionen ett problem som uppmärksammades samtidigt som tilltron till vad vetenskapen skulle kunna uträtta var enorm. Dåtidens vetenskap och byråkrati genererade en mängd dokument för arkiv och bibliotek som tidigare generationer inte varit i närheten av, men hur skulle mänskligheten kunna dra nytta av all denna dokumenterade kunskap?

Otlet föreslog idén om den 'monografiska principen' för att kunna hantera den kunskapsmassa som han upplevde växte allt snabbare (Frohmann 2009, 78). Med hjälp av den monografiska principen ville Otlet skapa en organisk och automatiskt uppdaterad encyklopedi som innehöll all världens samlade kunskap. Otlet föreslog att man skulle extrahera faktapåståenden från böcker, artiklar och alla andra olika dokument och att dessa faktapåståenden sedan kunde arrangeras om i alla möjliga olika format. Denna dröm illustreras med hjälp av en jättelik maskin i en tecknad bild av Otlet som han kallar *Laboratorium Mundaneum* (van den Heuvel 2009, 133). 'Råmaterialet' till maskinen illustreras som berg av tidskrifter, böcker, brev, statistik och så vidare. Ut ur maskinen kommer den omorganiserade kunskapsprodukten i form av ett tåg där varje vagn har en unik klassifikationskod (Ibid., 139). Otlet ville med hjälp av den

monografiska principen skapa en *Universal Book of Knowledge* som bestod av kondenserade faktapåståenden:

[Information] will be recorded on separate leaves or cards rather than confined in volumes ... By gathering these leaves together, and classifying and organizing them according to the headings of a reliable and detailed classification, we will create the 'Universal Book of Knowledge'. (Otlet 1903, i Rayward 2009, 25)

Med Otlets kvantitativa syn på kunskap ligger han närmare naturvetenskap än humaniora och samhällsvetenskap, den senare kritiserade han för att vara för subjektivistisk (Frohmann 2009).

Encyklopediska projekt har ofta en länk till idealet om vetenskapernas enhet eller till möjligheterna att skapa universell giltig kunskap som kan översättas i ett klassifikationssystem och beräknas matematiskt. Denna tendens att idealisera automatisering var stark vid sekelskiftet 1800/1900, men den går tillbaka till Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646–1717). Han föreslog utvecklingen av en encyklopedi baserad på ett universellt språk kallat för *Characteristica Universalis* (Mittelstraß 2005). Därigenom var förhoppningen att kunna skapa en samling av ”all knowledge demonstrative”, som skulle möjliggöra ”disputes to be resolved by precise calculation” (Cat 2006, 843). Otlets och Leibniz’ visioner kanske därmed kan sägas förekomma den våg av kvantitativa studier baserade på väldiga digitala datamängder, som vi ser i vår samtid. Ett exempel som kan nämnas är *WolframAlpha* som med sin enorma databas kan ses som en logisk fortsättning på dessa visioner. Denna databas extraherar digital information och levererar sifferuppgifter och faktapåståenden som är avskalad all kontextuell kunskap. *WolframAlpha* strävar efter att skapa ett ’objektivt’ system för kunskap och dess grundare positionerar explicit *WolframAlpha* som en efterföljare till Leibniz’ vision (WolframAlpha Blog 2009).

Wikipedia går en delvis annan väg, en väg som till skillnad från *WolframAlpha* bygger på många människors arbete. Visserligen sker detta

arbete i relation till tekniker och resurser inom Wikipedia som socio-tekniskt system, men jämfört med visioner om en automatiserad ständig ackumulation av 'objektiv' kunskap ser Wikipedia nästan omodern ut. Innehållet i Wikipedia skapas till allra största delen genom individers vardagliga arbete (Sundin, i tryck, 2011).

Onlineencyklopedier och heterotopia

Webben består av ett oräkneligt och ständigt förändrat antal icke-linjära digitala objekt som tillsammans skapar en enorm växande digital rymd (eller kanske snarare rymder). Webben själv används ofta som analogi för en encyklopedi då den personifierar det encyklopediska idealet om universell kunskap. Därutöver finns det på webben ett antal mer explicita encyklopediska projekt – både kommersiella sådana som har migrerat från tryckta format till Internet, men också sådana, såsom i vårt fall, som representerar nya former av kunskapsproduktion. Det är frestande att tro att det encyklopediska idealet om en sammanställning av all världens kunskap på en begränsad yta skulle bli omodernt när sökmaskiner skapar ständig tillgång till den mesta digitala information genom en slags meta-bibliografi med fulltextlänkar. Ändå verkar trenden vara den motsatta. Viljan att samla, organisera och tillgängliggöra vad som framställs som universell kunskap är numera inte enbart förkroppsligad i webben som sådan, utan också i ett större antal användargenererade encyklopedier. Wikipedia med sina många olika språkversioner är utan tvekan den mest kända och den största av alla dessa onlineencyklopedier. Såsom en fortsättning på det encyklopediska projektet och dess upplysningstradition medför Wikipedia en remediering (Bolter & Grusin 1999) av en genre som fann sin tidiga form i den tryckta världen. Denna remediering för med sig att den encyklopediska föreställningen förflyttas från dess förkroppsligande i den tryckta boken till ett rum där människor möts, grälar, förhandlar och tillsammans bygger kunskap. Remedieringen av den encyklopediska genren går inte enbart åt ena hållet, utan Wikipedia bidrar till en förändrad föreställning av vad en encyklopedi är, vilket i sin tur också påverkar

'traditionella' encyklopedier. Det kan exemplifieras med de sätt som traditionella encyklopedier har börjat bjuda in läsare till att bidra med innehåll, utan att för den skull förlora kontrollen över innehållet.

Wikipedia är ett rum för sig själv, men med en öppenhet mot resten av webben. Wikipedia är stabil samtidigt som den konstant ändrar och rör sig. Därigenom är Wikipedia ett särskilt rum inom webben som kan beskrivas som ett ställe för motstridiga påståenden, en slags spegel av webben som utgör en del av webben, men som ändå står vid sidan om. I *Different spaces*, som ursprungligen publicerades efter en föreläsning 1967, skriver Foucault om en "era of the simultaneous" (Foucault 1998, 175). Han argumenterar för ett skifte i balansen från en fixering vid historia till ett fokus på rummet: "when the world is experiencing, I believe, something less like a great life that would develop through time than like a network that connects points and weaves its skein" (Ibid.). Foucault tydliggör att rum är relationella, vilket betyder att "[we] are in an age when space is presented to us in the form of relations of emplacements" (Ibid., 177). Det är på detta sätt som heterotopier ska förstås. Det är ett rum där nya relationer mellan redan existerande platser formas. Platser och händelser, som normalt inte anses dela samma rum, är, menar Foucault, i heterotopier placerade tillsammans, men i kontrast till utopier är de 'verkliga' existerande rum. Den innebörd som Foucault lägger i *nätverk* var naturligtvis mer än en fråga om teknisk infrastruktur. Sedan Foucault höll sin föreläsning har betydelsen av nätverk förändrats och dess vikt blivit än mer uppenbar. Samtidigt har webben delvis kommit att förändra vår rumsliga närvaro i världen och argumentet om en 'era of the simultaneous' är än mer övertygande (jmf. Castells 2000).

Webben bygger på en arkitektur som genom länkar skapar ett rum som ständigt suddar ut och ritar om sina gränser. Vi rör oss obehindrat (om än inte alltid smärtfritt) mellan arbete och fritid, och mellan konsumtion och produktion. Online och offline är så pass integrerade i varandra att det inte längre är meningsfullt att skilja dem åt. Men vad händer när produktion, publicering och organisering av kunskap flyttas från fixerade

objekt (traditionellt ofta böcker) till hypertextbaserade rum vars gränser är i ständig rörelse? Vad händer när kunskapsproduktionen och skapandet av kulturella minnen, lagrade i enorma arkiv, förflyttas till heterotopiska rum, såsom Wikipedia, där människor samlas och tillämpar strikta regler för hur nya representationer av världen ska se ut? Foucault skriver: "The heterotopia has the ability to juxtapose in a single real place several emplacements that are incompatible in themselves" (Foucault 1998, 181). Wikipedia skapar ett sådant rum av parallelexistens där andra traditionellt inkompatibla platser möter varandra, liksom alla de människor och programvaror som samverkar i Wikipedia, inom dess gränser. Genom att utgöra detta väldiga rum för samexistens, där allt samlas, hierarkiskt och icke-hierarkiskt, på en och samma gång, är Wikipedia unik och fascinerande. Encyklopedin existerar på webben samtidigt som den utgör ett specifikt rum med självpåtagna strikta regler för kunskapsproduktion.

Genom att vara detta unika rum blir Wikipedia också till något annorlunda jämfört med tryckta encyklopedier. En tryckt encyklopedi refererar naturligtvis också till olika slags inkompatibla rum eller platser, men den fungerar inte som ett rum på samma nivå. Istället påminner Wikipedia i sina funktioner en hel del om arkiv, bibliotek och museer. Vi syftar då framför allt på hur dessa institutioner fungerar som rum för kunskaps- och kulturproduktion. Liksom Wikipedia fungerar de som mötesplats för människor, objekt och praktiker.

Wikipedia, dess regler och arkitektur

Alla rum fungerar i enlighet med några slags regler. I Wikipedias fall är dessa regler till största delen självpåtagna men de har ändå en hög grad av stabilitet. På svenskspråkiga Wikipedias förstasida står det: "den fria encyklopedin som alla kan redigera" (Svenska Wikipedia 2010a). Reglerna för deltagande skiljer sig något åt mellan olika språkversioner, men den övergripande idén är att skapa en 'open access'-encyklopedi för och av alla. Editera betyder i Wikipedia inte bara att bidra med innehåll utan också att ordna och klassificera detta innehåll. Det betyder också att argumentera

för och diskutera sina och andras bidrag. Förutom några av de mest centrala policydokumenten samt att vissa särskilt kontroversiella artiklar kan läsas tillfälligt är ingenting på Wikipedia absolut, utan allt går att förhandla.

Det betyder dock inte att allt ständigt förändras eller förstörs i grunden, Wikipedia är förvånansvärt robust. Orsaken kan spåras såväl till den teknologi (MediaWiki) som används liksom till de regler som guidar bidragsgivarna, eller wikipedianer som de mest frekventa bidragsgivarna ofta kallar sig, samt inte minst hur tekniker och regler för uppförande fungerar tillsammans. Reglerna för bidragsgivarna fungerar som en slags husregler. Även om de till viss del är öppna för tolkning kan en överträdelse av reglerna medföra att bidragsgivaren blir straffad för kortare eller längre tid. Husreglerna uttrycks genom ett antal dokument för policy och riktlinjer. Den viktigaste av dessa husregler är den som föreskriver att man ska skriva från en *neutral synvinkel*:

Att skriva från en neutral synvinkel (engelska *neutral point of view*, ofta förkortat NPOV) är en policy på svenskspråkiga Wikipedia, som innebär en ambition att presentera idéer och fakta på ett sådant sätt att representanter för alla åsiktsinriktningar kan vara överens om formuleringen.

/.../

Att skriva från en *neutral synvinkel* innebär att skriva med balans och saklighet, och utan snedvridning. Neutralitet innebär inte att det går att skriva en helt objektiv artikel, vilket torde vara omöjligt. Istället gäller det att *rättvist redogöra* för alla sidor i en konflikt genom att inte låta artiklar konstatera, antyda eller insinuera att den ena sidan har rätt. En central del av Wikipedia är att användarna arbetar tillsammans för att uppnå detta mål. (Svenska Wikipedia 2010c)

Viljan att representera den sanna, eller i alla fall bästa, kunskapen överges här, jämfört med traditionella encyklopedier, till förmån för att idealt representera all kunskap, eller åtminstone de som av flertalet anses vara mest relevant. Neutralitet skapas genom att ställa samman olika perspektiv

vilket skapar en panoramabild av kunskap om ett fenomen. Kunskapens perspektivering och samtidighet är så att säga inbyggda i denna policy som i sin tur är inbyggd i de förutsättningar som mediet skapar. Idealt ska denna mångfald av kunskap formos genom kollaboration mellan många bidragsgivare till dess att konsensus uppstår, om så enbart konsensus över de olika perspektiven och deras inkompatibilitet. Denna förhandlingsmetod förenar en senmodern syn på kunskaper i plural med en modern kunskapssyn som vilar på upplysning och rationalitet. Husregeln om *Neutral synvinkel* går hand i hand med en annan regel som kräver stöd för dessa samtida kunskapsanspråk, den om *verifierbarhet*:

Verifierbarhet är en policy och ett centralt krav för artiklar på Wikipedia, som innebär att all information ska kunna verifieras av en trovärdig och tydligt angiven källa. Grundläggande för att något ska kunna inkluderas på Wikipedia är verifierbarhet – huruvida läsare kan kontrollera att det material som läggs till Wikipedia tidigare har publicerats av en pålitlig källa, inte om en eller flera användare tror att det är sant eller ej. Policyn innebär att all *information som ifrågasätts eller som rimligen kan ifrågasättas, samt direkta citat, måste verifieras med en källhänvisning*. Sådan information kan annars raderas. (Svenska Wikipedia 2010d)

Regeln om neutralitet har kompletterats och stärkts av ytterligare en regel, riktlinjen om ingen originalforskning (Svenska Wikipedia 2010b). Eftersom man är ute efter neutralitet genom verifierbara påståenden har inte originalforskning någon plats i encyklopedin. Istället behöver bidragsgivarna verifiera sina bidrag genom referenser till källor utanför Wikipedia. Dessa källor värderas hierarkiskt utifrån traditionella kriterier för att bedöma källors trovärdighet. Om vi översätter det till en rumslig terminologi betyder det att för att vår heterotopi ska fungera räcker det inte att ta med andra rum och ställa dem sida vid sida. Dessa rums existens och deras position bredvid varandra måste bekräftas genom referenser till utanförliggande rum. I de utanförliggande rummen, de externa källorna,

finns legitimiteten för att det som skrivs i Wikipedia är 'verkligt' utanför Wikipedia.

Wikipedia suddar ut distinktioner mellan 'fin' och 'ful' kultur och mellan vetenskap och icke-vetenskap. Allt existerar sida vid sida utan någon centraliserad auktoritet som bestämmer vad som ska vara med eller inte. Wikipedia kan här möjligen ses som den tillflyktsort, bortom traditionella hierarkier såsom Foucault menar att vissa heterotopier kan utgöra, där amatören kan utmana professorn. Samtidigt värjer vi oss från en sådan enkel syn. Maktstrukturer saknar definitivt inte betydelse i Wikipedia och det är inte heller ett rum fritt från regler eller hierarkier. Wikipedia är också snarare en tillflyktsort för exhibitionister då alla aktiviteter är synliga och lättöverbakade. Det sätt som dess grundare Jimmy Wales ikoniserar på webbplatsen visar dessutom på ett tydligt sätt hur Wikipedia, trots sitt sätt att fungera annorlunda, också verkar i världen. Själva idén om att det finns ett sätt att vara neutral på eller att detta är eftersträvarvärt är djupt förankrad i en västerländsk syn på kunskap och dess värde och funktion som i sig är del av en kunskapsregim i en Foucauldiansk betydelse. Så länge som en artikel har encyklopedisk relevans enligt Wikipedias policy och så länge som den är skriven utifrån en neutral synvinkel och verifierad genom externa källor har den sin plats i uppslagsverket. Det leder också till att populärvetenskapliga artiklars verifierbarhet och neutralitet kan diskuteras lika mycket som vetenskapliga artiklars. Hierarkier inom Wikipedia är jämförelsevis platta och experter har inte mer att säga till om än andra användare. Däremot lutar sig Wikipedia tungt mot experter utanför Wikipedia genom policyn om verifierbarhet. Men det finns inget sätt för utanförstående experter att försäkra sig om att endast deras version av verkligheten ska gälla. Wikipedia brukar lyftas fram som ett av de främsta exemplen på samtida digitala kulturer, men samtidigt agerar onlineencyklopedin som en dörr mellan ett digitalt landskap och en traditionell tryckkultur genom att den senare till stor del fungerar som en garant för den förras trovärdighet. Det är till och med så att stöd från referenser till tidigare, etablerade, publikationer är större i Wikipedia än i

traditionella encyklopedier där auktoriteten i huvudsak är erhållen från förlagen (jmf. Brandt 2009).

Trots detta är det 'brottet' med traditionen att namnge författare och med företrädet för den ackrediterade experten som gör Wikipedia till ett så speciellt rum och som berättigar att kalla det en heterotopi. Vem som helst kan arbeta tillsammans med vem som helst. Som en digital heterotopi för tjugohundratalet tillåter Wikipedia människor att mer eller mindre få komma och gå som de vill och under namn de själva väljer. Författares formella expertis och meriter är mindre betydelsefulla än det rykte som användaren bygger upp genom sina samlade bidrag. Vem som helst, även den mest välrenommerade experten, rör sig mer eller mindre inkognito i rummet. Det gör det möjligt för vem som helst att samla, organisera och skapa kunskap och därigenom vara ansvarig för att bygga det enorma arkiv av mänsklig kunskap som Wikipedia är.

Det är tydligt att reglerna är skapade inom en specifik arkitektur. Wikipedia är uppbyggd kring en öppen arkitektur, men tekniken sätter ändå tydliga gränser för vad som kan göras. En av de mest intressanta tekniska funktionerna i Wikipedia är varje artikels historik som gör att alla versioner av en artikel arkiveras och att det alltid är möjligt att gå tillbaka till tidigare versioner och se vad som är ändrat. När en Wikipedia-artikel ändras läggs en ny version som ett nytt lager till tidigare versioner. Äldre versioner finns därmed alltid tillgängliga i ett arkiv där den äldsta versionen av en artikel, hur gammal den än är, alltid finns tillgänglig. Wikipedia utgör ett öppet arkiv, men Wikipedia är också en plats för olika versioner av kunskap. Encyklopedin formar vad Foucault kallar heterokronier, vilka kan, något förenklat, ses som heterotopins tidsdimension (Foucault 1998, 182). Obegränsade 'editioner' av kunskap presenteras och görs tillgängliga sida vid sida. Vi skrev ovan att Wikipedia har tagit aktualiteten i encyklopediska sammanhang ytterligare ett steg genom sina ständiga uppdateringar. Samtidigt har Wikipedia tagit även beständighet och varaktighet till ytterligare en nivå. I Wikipedia är alla versioner av alla artiklar alltid tillgängliga för alla. Allting ändras konstant på samma gång

som det alltid arkiveras och därmed stabiliseras. Det ger idén om online-encyklopedin som en global minnesplats (Pentzold 2009) ytterligare en dimension. Uppslagsverket fungerar inte enbart som en plats för vår kulturs minne; det är genom alla sina arkivfunktioner en plats för minnet av Wikipedia själv.

Ett annat viktigt tekniskt kännetecken för arkitekturen är diskussions-sidorna. Dessa är ett slags diskussionsforum som tillhör varje enskild artikel i encyklopedin. Wikipedias författare uppmuntras att använda dem som ett slags seminarierum där man kan diskutera, debattera och argumentera för de ändringar man har gjort i en artikel. Diskussionsforumet, de olika lagren av tidigare versioner samt artikeltexten i sig själv skapar, tillsammans med alla ingående och utgående länkar, en i tid tillfällig unik helhet för en specifik artikel.

Kunskapens rum

Om vi följer Foucaults idéer kan vi konstatera att heterotopier är oändliga rum av kunskap, ett allomfattande arkiv, där allt finns representerat:

.../ the idea of accumulating everything, the idea of constituting a sort of general archive, the desire to contain all times, all ages, all forms, all tastes in one place, the idea of constituting a place of all times that is itself outside time and protected from its erosion, the project of thus organizing a kind of perpetual and indefinite accumulation of time in a place that will not move – well, in fact, all of this belongs to our modernity. (Foucault 1998, 182).

Foucault menar att bibliotek och museer är modernitetens heterotopier och man kan med lätthet lägga till arkiv. Om vi utgår från att föreställningen om modernitet går hand i hand med den om upplysningsprojektet – vad säger det oss om digitala heterotopier på tjugohundralet? Kan Wikipedia ta sig an 'the idea of accumulating everything' (så länge det görs i enlighet med vissa regler) och ta med den heterotopiska föreställningen från det moderna till det senmoderna?

Jimmy Wales, en av grundarna av Wikipedia, uttrycker sig i en intervju på följande sätt:

Imagine a world in which every single person on the planet is given free access to the sum of all human knowledge. That's what we're doing. (Wales 2004)

I Wikipedia är upplysningens ideal levande. Samtidigt utgör Wikipedia och andra användargenererade uppslagsverk en utmaning för denna tradition. De skapar en typ av digitala heterotopier där motstridiga fenomen och företeelser ställs sida vid sida i en och samma rumsliga struktur: online-offline, amatör-expert, populärkultur-vetenskap och – inte minst – oförenliga kunskapsanspråk. Men i grunden finns en stark tilltro till att detta är möjligt just genom en förtröstan på rationalitet och konsensus. På detta sätt förkroppsligar Wikipedia inte bara den encyklopediska traditionen, uppbyggd på en tro på möjligheterna att representera universell kunskap (om än alltid tillfällig), utan Wikipedia bygger också en bro mellan en modern och senmodern version av kunskapsproduktion.

Sammanfattningsvis menar vi att Wikipedia inte utgör ett brott med upplysning och modernitet, men det har kommit att skaka om den encyklopediska traditionen i grunden. På många sätt har Wikipedia kommit att symbolisera samtidens kunskapssyn genom att sträva efter neutralitet och simultan representation av olika versioner av kunskaper som förankras genom referenser till externa källor. Därtill ger Wikipedia en annan roll åt amatören, den icke-akademiska författaren, som höjs till samma nivå som experten. Slutligen, och inte minst, fungerar Wikipedia i alla sina versioner som ett rumsligt arkiv för vårt minne.

Wikipedia, sett som ett encyklopediskt projekt, förkroppsligar inte slutet på traditionell kunskapsproduktion, såsom en del har velat förutspå, utan snarare ett giftermål mellan modernitet och senmodernitet inom det heterotopiska rum som Wikipedias olika språkversioner utgör. Vi studerar Wikipedia i rumsliga termer, som ett digitalt rum för sammanställning av det till synes oförenliga, som en plats för samtidighet där människor träffas

för att samarbeta, gräla och skapa kunskap samt som ett rum för ständig förändring och ackumulering, ett universellt arkiv över mänsklig aktivitet och kultur.

Jutta Haider är universitetslektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet och för närvarande postdoktor i digitala kulturer vid samma institution. Hon är även associerad till HEX, Humanistisk Experimentgrupp, Lunds universitet. Kontakt: jutta.haider@kultur.lu.se

Olof Sundin är professor vid Institutionen för biblioteks- och Informationsvetenskap vid Högskolan i Borås och docent vid Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. Han är medlem av Linnaeus Centre for Research on Learning, Interaction and Mediated Communication in Contemporary Society (LinCS) vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås. Sundins bidrag i denna artikel finansieras av Vetenskapsrådet genom EXAKT-projektet. Kontakt: olof.sundin@kultur.lu.se

Båda författarna ingår i forskargruppen Informationspraktiker: kommunikation, kultur och samhälle, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Noter

1. Artikeln baseras delvis på en muntlig presentation den första författaren gjorde vid konferensen ”Kulturhistorisk medieforskning 2.0”, organiserad i samarbete mellan Kungliga biblioteket och Lunds universitet, Vadstena 23–25 april 2010. Den är till stora delar en översättning av författarnas artikel ”Beyond the legacy of the Enlightenment? Online encyclopaedias as digital heterotopias”, *First Monday*, vol.15, nr 1, 2010, Tillgänglig: <http://www.uic.edu/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/2744/2428>

Den nuvarande versionen skiljer sig från den i *First Monday* genom ett tydligare fokus på mediehistoriska aspekter samt på betydelsen av Wikipedia som arkiv och digitalt minne för vår kultur, vilket inte minst återspeglas i titeln.

References

- BOLTER, JAY DAVID & RICHARD GRUSIN (1999). *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA & London: MIT Press.
- BRANDT, DINA (2009). "Postmoderne Wissenschaftsorganisation, oder: Wie subversiv ist Wikipedia?" *LIBREAS. Library Ideas* 1: 4–18.
- BROBERG, GUNNAR (1990). "The Broken Circle." *The Quantifying Spirit in the 18th Century*. Eds. Tore Frängsmyr, J.L. Heilbron & Robin E. Rider. Berkeley: University of California Press. 45–71.
- CASTELLS, MANUEL (2000). *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. Malden, MA: Blackwell.
- CAT, JODI (2006). "Unity and Disunity of Science." *The Philosophy of Science: An Encyclopedia*, 2. Eds. Sahotra Sarkar & Jessica Pfeifer. New York: Routledge. 842–847.
- CHARTIER, ROGER (1994). *The Order of Books*. Stanford, CA: Stanford UP.
- DAHMS, HANS-JOACHIM (1996). "Vienna Circle and French Enlightenment: A Comparison of Diderot's Encyclopédie with Neurath's International Encyclopedia of Unified Sciences." *Encyclopedia and Utopia: The Life and Work of Otto Neurath (1882–1945)*. Eds. Elisabeth Nemeth & Friedrich Stadler. Dordrecht: Kluwer. 53–61.
- FOUCAULT, MICHEL (1998). "Different Spaces." *Essential Works of Foucault, 1954–1984. Vol. 2: Aesthetics, Method, and Epistemology*. Ed. James Faubion. London: Penguin. 175–185.

FROHMANN, BERND (2009). "The Role of Facts in Paul Otlet's Modernist Project of Documentation." *European Modernism and the Information Society: Informing the Present, Understanding the Past*. Ed. W. Boyd Rayward. Aldershot: Ashgate, 75–88.

MICHEL, PAUL & HERREN, MADELEINE (2007). "Unvorgeifliche Gedanken zu einer Theorie des Enzyklopädischen: Enzyklopädien als Indikatoren für Veränderungen bei der Organisation und der gesellschaftlichen Bedeutung von Wissen." *Allgemeinwissen und Gesellschaft*. Hrsgg. Paul Michel, Madeleine Herren & Martin Rüesch. Zürich: Universität Zürich. 9–74.

MITTELSTRASS, JÜRGEN (2005). "Das Ganze und seine Teile. Enzyklopädien, das Alphabet des Denkens und die Einheit des Wissens." *Vom Weltbuch bis zum World Wide Web: Enzyklopädische Literaturen*. Hrsgg. Waltraud Wiethölter, Frauke Berndt & Stephan Kammer. Heidelberg: Universitätsverlag Winter. 53–67.

MORRIS, CHARLES (1969). "On the History of the International Encyclopedia of Unified Sciences." *Foundation of the Unity of Science: Toward an International Encyclopedia of the Unified Sciences* 1. 1–10. Eds. Otto Neurath, Rudolf Carnap & Charles Morris. Chicago: University of Chicago Press. ix–xii.

OTLET, PAUL (1903) CITERAD I W. BOYD RAYWARD (2009). "European Modernism and the Information Society: Introduction." *European Modernism and the Information Society: Informing the Present, Understanding the Past*. Ed. W. Boyd Rayward. Aldershot: Ashgate. 1–25

PENTZOLD, CHRISTIAN (2009). "Fixing the Floating Gap: The Online Encyclopaedia Wikipedia as a Global Memory Place." *Memory Studies* 2.2: 255–272.

REISCH, GEORGE (1996). "Terminology in Action: Neurath and the International Encyclopedia of Unified Sciences." *Encyclopedia and Utopia: The Life and Work of Otto Neurath (1882–1945)*. Eds. Elisabeth Nemeth & Friedrich Stadler. Dordrecht: Kluwer. 79–86.

SUNDIN, OLOF (2011). "Janitors of Knowledge: Constructing Knowledge in the Everyday Life of Wikipedia Editors." *Journal of Documentation* 67.5.

SVENSKA WIKIPEDIA (2010a). *Portal: Huvudsida Portal: Huvudsida*. 15/11 2010. <<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Portal:Huvudsida&oldid=12869472>> [2011-06-28]

SVENSKA WIKIPEDIA (2010b). *Wikipedia: Ingen Originalforskning*. 18/10 2010. <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Ingen_originalforskning&oldid=1267521> [2011-06-28]

SVENSKA WIKIPEDIA (2010c). *Wikipedia: Neutral synvinkel*. 06/11 2010. <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Neutral_synvinkel&oldid=12796796> [2011-06-28]

SVENSKA WIKIPEDIA (2010d). *Wikipedia: Verifierbarhet*. 4/11 2010. <<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Verifierbarhet&oldid=1278227712796796>> [2011-06-28]

VAN DEN HEUVEL, CHARLES (2009). "Building Society, Constructing Knowledge, Weaving the Web: Otlet's Visualizations of a Global Information Society and his Concept of a Universal Civilization." *European Modernism and the Information Society: Informing the Present, Understanding the Past*. Ed. W. Boyd Rayward. Aldershot: Ashgate. 127–153.

VAN DOREN, CHARLES (1967). "The Idea of an Encyclopedia." *The Growth of Knowledge: Readings of Organization and Retrieval of Knowledge*. Ed. Manfred Kochen. New York: John Wiley. 66–71.

WALES, JIMMY (2004). *Wikipedia Founder Jimmy Wales Responds*. Slashdot-intervju med Jimmy Wales. 28/7 2004. <<http://interviews.slashdot.org/article.pl?sid=04/07/28/1351230>> [2011-06-28]

WOLFRAMALPHA BLOG (2009). *Stephen Wolfram on the Quest for Computable Knowledge*. 29/6 2009. <<http://blog.wolframalpha.com/2009/06/29/stephen-wolfram-on-the-quest-for-computable-knowledge>> [2011-06-28]

YEO, RICHARD (2001). *Encyclopaedic Visions: Scientific Dictionaries and Enlightenment Culture*. Cambridge: Cambridge UP.